

De potentie van preventie

Preventie is een belangrijk doel van de Jeugdwet. De overheid ziet het voorkomen van problemen als een manier om de zorgvraag van kinderen, jongeren en ouders te verminderen. Uit de eerste evaluatie van de Jeugdwet blijkt dat gemeenten nog nauwelijks zijn toegekomen aan het investeren in preventie¹. Met als gevolg dat de vernieuwing van het jeugd-stelsel moeilijk van de grond komt en een verdere stijging van het zorg-gebruik op de loer ligt². Die cirkel is te doorbreken door de inzet van effectieve preventie.

Wat is preventie?

Preventie is problemen voorkomen, beginnende problemen in goede banen leiden en voorkomen dat problemen terugkomen. Voor preventie kunnen scholen, jeugdgezondheidszorg, kinderopvang, jongerenwerk, lokale teams en zorgaanbieders kiezen uit een breed palet aan interventies³ en programma's. Preventie kent drie niveaus:

- 1. Universele preventie:** voor alle kinderen en jongeren en hun opvoeders, bijvoorbeeld *Taakspel* en *PAD*, voor het versterken van de sociale en emotionele competenties van leerlingen op de basisschool.
- 2. Selectieve preventie:** voor groepen kinderen, jongeren en opvoeders met een verhoogd risico op problemen, bijvoorbeeld *Home Start* en *Incredible Years*, voor het versterken van de opvoedvaardigheden van ouders, bijvoorbeeld leren omgaan met opstandig gedrag van hun kind.
- 3. Geïndiceerde preventie:** voor individuele kinderen, jongeren en opvoeders met een verhoogd risico op problemen en voor jeugdigen en opvoeders met een beginnend probleem, bijvoorbeeld *Grip op je dip* en *Op Koers* voor het leren omgaan met depressie en angstklachten.

Begripsverheldering preventie en de pedagogische basis

In beleidsstukken worden veel verschillende termen gebruikt om de pedagogische basis en preventie te duiden. Het is belangrijk helderheid in taal te hebben.

De pedagogische basis is het deel van de sociale basis dat bijdraagt aan het opgroeien, het opvoeden en de ontwikkeling van kinderen en jongeren. De pedagogische basis wordt gevormd door contacten tussen mensen onderling, hun sociale relaties en de verbinding met wat er in hun leefomgevingen. Lees meer over de pedagogische basis in de [Publicatie Opgroeien doe je samen, 2022](#)⁴. Concrete handvatten voor gemeenten om te bouwen aan een pedagogische basis zijn opgenomen in: www.nji.nl/publicaties/wegwijzer-gemeenten-bouwen-aan-een-pedagogische-basis.

Een sterke pedagogische basis heeft een grote preventieve werking⁵. Preventie is echter niet het primaire doel van de pedagogische basis. Een sterke pedagogische basis zorgt ervoor dat alle kinderen gezond, veilig en kansrijk kunnen opgroeien. Preventie richt zich op het voorkomen van problemen (in het geval van risico's) en het voorkomen van escalatie bij beginnende problemen. Om hier passend op te interveniëren kunnen erkende preventieve jeugdinterventies worden ingezet. Deze interventies moeten voorkomen dat problematiek verergert en dat het gebruik van zwaardere vormen van jeugdzorg nodig is⁶.

Hoe effectief is preventie?

Om het antwoord op deze vraag goed te onderbouwen heeft het Nederlands Jeugdinstituut een literatuuronderzoek gedaan: [Effecten van preventie in het jeugdveld](#). Kort samengevat:

- Uit verschillende internationale overzichtsstudies blijkt dat preventie in het algemeen kleine effecten heeft op het voorkomen van problemen en het in goede banen leiden van beginnende problematiek⁷.
- In Nederland is vooral onderzoek gedaan naar de effectiviteit van preventieve interventies. Ook die blijkt vaak beperkt. Daar staat tegenover dat de preventieve activiteiten vaak weinig intensief en goedkoop zijn en een groot bereik hebben⁸.
- Een deel van deze interventies is opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies. Voor rond de veertig preventieve interventies zijn er aanwijzingen voor effectiviteit⁹.
- Het effect van preventie is moeilijk te bewijzen omdat de gevolgen nooit helemaal zijn toe te schrijven aan de preventiemaatregel. Bovendien meten veel onderzoeken de effecten op de korte termijn, terwijl de effecten van preventie vaak pas later zichtbaar worden.

Wat is nodig voor geslaagde preventie?

Het succes van een preventieve interventie hangt voor een groot deel af van de pedagogische kwaliteit van de omgeving waarin een kind opgroeit. Een kind met angstklachten dat een cognitieve gedragsinterventie volgt, heeft daarnaast bijvoorbeeld baat bij de steun van zijn ouders, bij het meedoen op de voetbalclub en bij een veilig klimaat in de klas.

Preventie werkt het best als kinderen en jongeren een sterke basis hebben. Dit betekent voldoende steun van ouders en medeopvoeders, zoals familie, vrienden, buurtgenoten, vrijwilligers, kinder- en jongerenwerkers, leerkrachten en pedagogisch medewerkers. Een sterke basis betekent ook dat ouders steun ervaren bij het opvoeden van hun kinderen en met eenvoudige opvoedvragen makkelijker terecht bij medeopvoeders^{10, 11, 12}. De kans dat kinderen en jongeren gezond, veilig en kansrijk opgroeien wordt vergroot door sociale binding, erkenning, waardering voor positief gedrag, steun van belangrijke volwassenen en basisvoorzieningen in de omgeving⁵.

Hoe zorg je ervoor dat preventie werkt?

Preventie werkt als het concreet bijdraagt aan het oplossen van een specifiek probleem zoals schoolverzuim, kindermishandeling of depressie. Bij schoolverzuim is bijvoorbeeld nodig:

- Scherp krijgen wat de belangrijkste vraagstukken zijn in een wijk, school of buurt.
- Verzamel betrouwbare data, formuleer doelgericht een gezamenlijke ambitie en verbind daar meetbare maatschappelijke resultaten aan, bijvoorbeeld minder leerlingen die verzuimen. Bepaal wie wat moet doen om met jongeren, ouders, onderwijs, jeugdgezondheidszorg, jongerenwerk, leerplicht, lokale teams en jeugdzorg te werken aan een gezamenlijke preventieve aanpak om schoolverzuim tegen te gaan.
- Zorgen voor een samenhangende aanpak.
- Kies niet voor losse projecten, maar voor een aanpak met aandacht voor het pedagogisch klimaat, individuele steun, partnerschap met ouders, mentorcontact en het ontwikkelen van talenten zoals via sport, spel en culturele activiteiten.
- Interventies inzetten waarvan bekend of onderbouwd is dat ze werken. Zet gericht de meest werkzame interventies in die passen bij het type verzuim. Blijf het verzuim en de gekozen aanpak voor leerlingen periodiek evalueren zodat tijdig kan worden bijgestuurd.

Concretere handvatten nodig?

Gebruik het kwaliteitskompas van het Nji. Bouwsteen 3B staat uitvoerig stil bij de inzet van alle activiteiten binnen een gemeente, waaronder preventieve activiteiten, om maatschappelijk resultaat te bereiken. Zie www.nji.nl/impact-maken-met-jeugd beleid/kwaliteitskompas/3b-activiteiten

Opgroeien in een Kansrijke Omgeving

Veel Nederlandse gemeenten doen mee aan het project Opgroeien in een Kansrijke Omgeving. Dit project is gebaseerd op het IJslandse preventiemodel gericht op middelengebruik onder jongeren. Deze aanpak is in IJsland bewezen effectief. De preventieve aanpak legt de nadruk op het versterken van de beschermende factoren in het leven van jongeren. Zoals het vergroten van welbevinden op school, het versterken van de rol van ouders, en het investeren in de sterke basis rond het kind. Deze aanpak sluit aan bij de denkwijze van cyclisch monitoren, die ook in het Kwaliteitskompas terugkomt. Op basis van data worden ambities geformuleerd, acties uitgevoerd, en wordt geëvalueerd en bijgesteld. De effectiviteit van de aanpak wordt over een lange termijn gemonitord. Voor meer informatie, zie: www.nji.nl/impact-maken-met-jeugdbeleid/opgroeien-in-een-kansrijke-omgeving

Wat levert preventie financieel op?

Versterking van preventie kan leiden tot een kostenbesparing omdat daardoor minder kinderen en opvoeders intensievere jeugdzorg nodig hebben^{13, 14}. Een Rotterdamse studie laat zien dat het versterken van pedagogische basisvoorzieningen en vormen van universele preventie duidelijk bijdragen aan het verminderen van het beroep op jeugdzorg en de kosten daarvan. Het gaat bijvoorbeeld om interventies die met steun van de gemeente via het onderwijs en in de buurt met een groot bereik en tegen relatief lage kosten zijn uit te voeren, zoals *Taakspel*, *Kanjertraining* en *Thuis op Straat*. Veel besparingen bleken op andere beleidsterreinen dan de jeugdzorg te liggen, bijvoorbeeld op school- en arbeidsverzuim en de inzet van justitie en gezondheidszorg.

Conclusie: het investeren waard

Effectieve preventie kan bij kinderen en jongeren problemen voorkomen, beginnende problematiek in goede banen leiden en voorkomen dat problemen terugkomen. Bovendien kan het een kostenbesparing opleveren omdat minder kinderen en opvoeders intensievere zorg nodig hebben. Losse preventieve interventies hebben een klein effect, maar alle kleine effecten samen vermenigvuldigen zich tot een omvangrijk en duurzaam resultaat als:

- de preventieve aanpak doelgericht en samenhangend is,
- preventieve interventies worden gebruikt waarvan de werkzaamheid bekend is
- en deze interventies goed worden uitgevoerd.

Meer lezen en concrete handvatten nodig?

Zie onze dossierteksten over preventief jeugdbeleid, met handelingsperspectief voor beleidsmakers en professionals.

Links naar dossierteksten preventief jeugdbeleid:

- www.nji.nl/impact-maken-met-jeugdbeleid/werkt-preventie
- www.nji.nl/impact-maken-met-jeugdbeleid/effectiviteit-van-preventief-aanbod
- www.nji.nl/impact-maken-met-jeugdbeleid/samenwerken-aan-preventief-jeugdbeleid

Meer lezen over waarom het nu nodig is dat de omgeving waarin jongeren opgroeien verbeterd?

Link naar dossier groeiend jeugdzorggebruik: <https://www.nji.nl/groeiend-jeugdzorggebruik>

Noten

- 1 Friele, Bruning, Bastiaanssen, Boer de, Bucx, Groot de, Pehlivan, Rutjes, Sondeijker, Yperen van, Hageraats, (2018). Eerste evaluatie Jeugdwet. Den Haag: ZonMw.
- 2 Yperen van, T., Van de Maat, A., & Prakken, J. (2019). Het groeiend jeugdzorggebruik. Duiding en aanpak. Nederlands Jeugdinstituut.
- 3 <https://www.nji.nl/nl/Databank/Effectieve-Jeugdinterventies/Interventies-bij-veelvoorkomende-vragen-en-problemen>. Een overzicht van het landelijk aanbod van erkende interventies voor tien veelvoorkomende vragen en problemen bij opgroeien en opvoeden.
- 4 Opgroeien doe je samen (2022). <https://www.nji.nl/publicaties/opgroeien-doe-je-samen>
- 5 Ince, Van Yperen & Valkestijn (2018). Top 10 beschermende factoren. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- 6 Community of Practice 'Positief jeugdbeleid en preventie' https://www.nji.nl/uploads/2021-06/Preventie_CoP.pdf
- 7 Tuenter, T., Van den Berg, B. & Bastiaanssen, I. (2021). Effectiviteit van preventie in het jeugdveld. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- 8 Yperen van, T., Van de Maat, A., & Prakken, J. (2019). Het groeiend jeugdzorggebruik. Duiding en aanpak. Nederlands Jeugdinstituut.
- 9 <https://www.nji.nl/nl/Databank/Effectieve-Jeugdinterventies/Interventies-bij-veelvoorkomende-vragen-en-problemen>
- 10 Hermanns, J. (2009). Het opvoeden verleerd. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- 11 Ince, D., Kalthoff, D. (2020) Opgroeien en opvoeden. Normale uitdagingen voor kinderen, jongeren en hun ouders. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- 12 Winter, M. (2015). Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- 13 Yperen, T. van & Bartelink, C. (2014). Het Centrum voor Jeugd en Gezin, wat werkt? Utrecht: Nji.
- 14 Spits, W. e.a. (2017). Effectieve preventie Rotterdam. Business case en Maatschappelijke kosten-batenanalyse. Rotterdam/ Utrecht: Ecorys/Nji
- 14 Kann-Weedage, D. et al. (2019). Effectieve preventie Rotterdam. Business case en maatschappelijke kosten-batenanalyse (Update). Rotterdam / Utrecht: Ecorys / Nederlands Jeugdinstituut.